

ОЛІЙНИК А. Ю.,кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного
та публічного права*(Київський національний університет
технологій та дизайну)*

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-1-31>**МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ ОСОБИ
НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто міжнародні договори, норми та принципи яких регулюють свободу фізичної особи на підприємницьку діяльність. Аналізуються конкретні види універсальних і регіональних міжнародних договорів щодо регулювання свободи особи на підприємницьку діяльність. Пропонується авторська характеристика договорів щодо конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні.

Ключові слова: міжнародні договори, конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність, універсальні міжнародні договори, що регулюють конституційну свободу особи на підприємницьку діяльність в Україні, регіональні міжнародні договори, що регулюють конституційну свободу особи на підприємництво в Україні.

В статье рассмотрены международные договоры, нормы и принципы которых регулируют свободу физического лица на предпринимательскую деятельность. Анализируются конкретные виды универсальных и региональных международных договоров по регулированию свободы личности на предпринимательскую деятельность. Предлагается авторская характеристика договоров относительно конституционной свободы личности на предпринимательскую деятельность в Украине.

Ключевые слова: международные договоры, конституционная свобода личности на предпринимательскую деятельность, универсальные международные договоры, регулирующие конституционную свободу человека на предпринимательскую деятельность в Украине, региональные международные договоры, регулирующие конституционную свободу человека на предпринимательство в Украине.

The article deals with international treaties, the norms and principles of which regulate the freedom of an individual to entrepreneurial activity. The specific types of universal and regional international treaties on regulating the freedom of a person for entrepreneurial activity are analyzed. The author's characteristic of agreements on the constitutional freedom of a person to entrepreneurial activity in Ukraine is offered.

Key words: international treaties, constitutional freedom of a person for entrepreneurial activity, universal international treaties regulating the constitutional freedom of a person for entrepreneurial activity in Ukraine, regional international treaties regulating the constitutional freedom of a person for entrepreneurship in Ukraine.

Вступ. Міжнародне правове регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність тісно пов'язане із внутрішньонаціональним правом. Право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, належить кожній особі. Регулювання міжнародними універсальними і регіональними договорами свободи підприємницької діяльності й обмежень зайняття підприємницькою діяльністю для окремих категорій фізичних осіб свідчить про їх теоретичну значущість і необхідність вирішення важливих практичних завдань щодо удосконалення реалізації особою конституційної свободи в Україні.

Проблема міжнародного правового регулювання конституційних економічних прав і свободи особи, включаючи і підприємницьку діяльність в Україні, розглядалася вченими теоретиками, конституціоналістами та юристами інших галузей права. Авторами пропонуються різні загальнотеоретичні та галузеві напрями удосконалення міжнародного правового регулювання конституційних прав і свобод фізичної особи. Варто відзначити праці М.О. Баймуратова, В.О. Боняк, Н.В. Камінської, О.В. Негодченка, А.Ю. Олійника, С.М. Перепьолкіна, П.М. Рабіновича, Т.Л. Сироїд, М.І. Хавронюк, С.В. Черніченка та ін. Дослідження окремо міжнародного регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні ще не проводилися.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз різних видів універсальних і регіональних міжнародних договорів, що регулюють конституційну свободу особи на підприємницьку діяльність в Україні.

Відповідно до мети задачами нашого дослідження є: а) аналіз різних поглядів на проблему міжнародного правового регулювання конституційних прав і свобод особи, включаючи свободу на підприємницьку діяльність; б) формулювання поняття міжнародного правового регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні; в) характеристика окремих видів міжнародних універсальних і регіональних договорів, що регулюють конституційну свободу особи на підприємницьку діяльність в Україні; г) висновки та рекомендації.

Результати дослідження. Міжнародне регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність пов'язане з дослідженням різних поглядів авторів на проблему міжнародного гуманітарного права та прав і свобод особи, включаючи свободу на підприємницьку діяльність. Так, С.В. Черніченко підкреслює, що свобода людини розглядається як поведінка людей, у яку держава не може втручатися. Принцип поваги до основних свобод людини і громадянина деталізується в договорах і нормах міжнародного права, котрі називаються міжнародними стандартами в галузі прав людини та поділяються на універсальні та регіональні [1, с. 405–406].

За принципом всезагальної поваги та додержання свобод людини важливе місце серед міжнародно-правових договорів і норм належить положенням, закріпленим у: а) статуті ООН; б) міжнародному біллі про права людини; в) інших міжнародних актах із прав і свобод людини [2, с. 163].

У Статуті ООН щодо основних свобод людини закріплюється, що організація має за мету розвиток поваги до основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови та релігії [3].

Міжнародний білль про права включає в себе: а) Загальну декларацію прав людини; б) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; в) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Загальна декларація прав людини (Декларація 1948 р.) є одним із перших в історії міжнародних відносин нормативним документом, де проголошено широке коло основних свобод людини [4, с. 13].

Як відзначає С.М. Перепьолкін, «Загальна декларація прав людини» від 10 грудня 1948 р. (далі – Декларація) стала видатним міжнародним документом, що забезпечив на міжнародному рівні основні свободи людини і громадянина. Тривалий і тяжкий шлях пройшла цивілізація до його прийняття. І сьогодні Декларація залишається унікальним документом, адже за її допомогою на міжнародному рівні, вперше у вигляді каталогу, відбулося закріплення громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних свобод людини,

було розпочато розроблення та прийнято у 1966 р. два міжнародні пакти і факультативні протоколи. «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права» та «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» і факультативні протоколи до нього отримали назву «Міжнародний білль про права людини» [5, с. 58–59].

М.О. Баймуратов, досліджуючи міжнародні правові акти в галузі прав людини, наголошує на тому, що їх прийнято називати міжнародними стандартами. Цим терміном охоплюються різні норми, такі як правила міжнародних договорів, резолюції міжнародних організацій, політичні домовленості типу Гельсінського Заключного акта, документів Віденської і Копенгагенської зустрічей ОБСЄ (НБСЄ), міжнародні звичаї. До основних міжнародно-правових актів у галузі прав людини, на його думку, належать: 1) Загальна декларація прав людини 1948 р.; 2) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. (підписаний Україною 20 березня 1968 р.; ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.; вступив у дію для України 03 січня 1976 р.); 3) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (відповідно 20 березня 1968 р.; 19 жовтня 1973 р.; 23 березня 1976 р.); 4) Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (вступив у дію 23 березня 1976 р.; Україна приєдналася 25 грудня 1990 р.); 5) Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. (підписана Україною 16 грудня 1949 р.; ратифікована Україною 22 липня 1954 р.; вступила в дію для України 15 лютого 1955 р.); 6) Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 р. (підписана Україною 07 березня 1966 р.; ратифікована Україною 21 січня 1969 р.; вступила в дію для України 07 квітня 1969 р.); 7) Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. (підписана Україною 09 грудня 1995 р.; ратифікована Україною 17 липня 1996 р.); 8) Конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 р. (підписана Україною 20 лютого 1974 р.; ратифікована Україною 15 жовтня 1975 р.; вступила в дію для України 18 липня 1976 р.); 9) Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. (підписана Україною 17 липня 1980 р.; ратифікована Україною 24 грудня 1980 р.; вступила в дію для України 03 вересня 1981 р.); 10) Конвенція про права дитини 1989 р. (підписана Україною 14 лютого 1990 р.; ратифікована Україною 28 лютого 1991 р.; вступила в дію для України 27 вересня 1991 р.) та ін. [6, с. 282–284].

Отже, М.О. Баймуратов, називаючи основні міжнародно-правові акти в галузі прав людини, не виділяє універсальні та регіональні та досліджує поряд із міжнародними універсальними актами і Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 р., яка належить до регіональних документів.

В.О. Боняк, досліджуючи проблему міжнародних стандартів у діяльності органів охорони правопорядку та їх імплементації у національне законодавство України, наголошує на тому, що єдина позиція вчених щодо поняття «міжнародні стандарти» відсутня. На її думку, у процесі інтерпретації поняття «міжнародні стандарти прав людини» не було враховано поняття «документ», яке охоплює не лише джерела права, а й інші матеріальні носії правової інформації. В.О. Боняк пропонує назву «міжнародно-правові акти-документи» [7, с. 262–267].

На думку Н.В. Камінської, є ще одна проблема щодо «міжнародних стандартів», породжена тим, що терміни «європейське право» і «європейський правовий простір» вживаються як синоніми. На її думку, європейський правовий простір розвивається на основі трьох великих складників: а) регіонального міжнародного права, яке забезпечує засади мирного співіснування та співробітництва держав; б) особливих правових систем, створених регіональними міжнародними організаціями; в) національних правових систем держав Європи (членів Ради Європи, ЄС та інших), передбачаючи певний ступінь їх зближення, взаємоузгодженості [8, с. 234].

Отже, досліджуючи міжнародно-правові акти в галузі прав людини, слід поділяти їх на універсальні та регіональні та досліджувати як міжнародно-правові стандарти.

О.В. Негодченко, досліджуючи міжнародну систему захисту прав людини і громадянина, стверджує, що міжнародні стандарти включають міжнародно-правові акти і мають

значний вплив як на формування національного законодавства загалом, так і на окремі його інститути. Основоположні міжнародні акти-документи у названій сфері втілювали в собі найпрогресивніші ідеї, розроблені людством протягом багатьох століть. У них у юридичній формі закріплені головні гарантії гідного існування людини, захисту її прав і свобод. Головна ідея цих актів полягає у встановленні і реалізації прав людини у відносинах із державною владою [9, с. 41].

П.М. Рабінович і М.І. Хавронюк, досліджуючи міжнародні стандарти прав і свобод людини та їх національну імплементацію, визначають міжнародні стандарти прав людини як закріплені у міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, до дослідження яких заохочуються або зобов'язуються держави. Реалізація міжнародно-юридичних стандартів прав і свобод людини у внутрішньодержавну практику відбувається шляхом імплементації в національне законодавство. Автори визначають імплементацію міжнародних актів як здійснювану міжнародними і державними органами діяльність зі втілення норм та інших положень цих актів у національну юридичну практику [10, с. 19–20].

Отже, дослідивши наукові праці різних вчених стосовно міжнародного правового регулювання конституційних прав і свобод особи, включаючи свободу на підприємницьку діяльність, ми можемо сформулювати ознаки поняття міжнародних стандартів і запропонувати його визначення.

Поняття міжнародного правового регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні включає в себе такі ознаки: а) правила міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій, політичних домовленостей, міжнародних звичаїв інших актів-документів (міжнародних стандартів); б) вони мають універсальний і регіональний характер; в) поведінку людей, у яку держава не втручається; г) діяльність міжнародних і державних організацій щодо втілення принципів і норм міжнародних стандартів у національну юридичну практику; ґ) забезпечення національного правопорядку у сфері підприємництва за міжнародними стандартами.

Таким чином, міжнародне правове регулювання конституційної свободи особи на підприємництво в Україні – це діяльність міжнародних і внутрішніх державних організацій щодо втілення принципів і норм (договорів, резолюцій, політичних домовленостей, звичаїв, інших універсальних і регіональних актів-документів, інших міжнародних стандартів) у національну юридичну практику з метою забезпечення національного правопорядку у сфері підприємництва за міжнародними стандартами.

Розглянемо окремі види міжнародних універсальних і регіональних договорів, що регулюють конституційну свободу особи на підприємницьку діяльність в Україні. До міжнародних універсальних договорів можна віднести: 1) Загальну декларацію прав людини 1948 р.; 2) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.; 3) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.; 4) Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р.; 5) Конвенцію про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р.; 6) Конвенцію про транснаціональні корпорації 1998 р.; 7) Міжнародну організацію праці 1919 р. та ін.

Загальна декларація прав людини закріплює, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один щодо одного в дусі братерства. Кожна людина має право на свободу, включаючи свободу підприємницької діяльності [11].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права закріплює, що всі народи вільно забезпечують свій економічний розвиток. Держава може встановлювати тільки такі обмеження свобод, які визначаються законом, лише настільки, наскільки це є сумісним із природою зазначених свобод, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві [12].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. закріплює, що визнання невід'ємних прав є основою свободи, справедливості і загального миру, і кожна людина має право на свободу (ст. 9) [13].

Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. закріплює свободу міжнародних взаємовигідних торговельних відносин і підкреслює, що розвиток міжнародної торгівлі на основі рівності та взаємної вигоди є важливим елементом у сприянні розвитку дружніх відносин між державами [14].

Міжнародна організація праці 1919 р. об'єднує делегатів урядів, підприємців і працівників різних держав. Міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, прийняті щорічною Міжнародною конференцією праці, яка ще називається Міжнародним парламентом праці, утворюють Міжнародний трудовий кодекс. За часів своєї діяльності МОП ухвалила понад 190 конвенцій (міжнародні угоди, які підлягають ратифікації державами – членами Організації) і 202 рекомендації. Щорічно МОП витрачає близько 130 млн дол. США для запровадження у країнах – членах МОП окремих проєктів технічної допомоги. Серед інших конвенцій МОП Україна ратифікувала Конвенцію № 105 «Про скасування примусової праці» (1957 р.) і зобов'язалася скасувати примусову або обов'язкову працю і не вдаватися до будь-якої її форми: а) як засобу політичного впливу чи виховання або як засобу покарання за наявність чи за висловлювання політичних поглядів чи ідеологічних переконань, протилежних усталеній політичній, соціальній чи економічній системі; б) як метод мобілізації та використання робочої сили для потреб економічного розвитку; в) як засіб підтримання трудової дисципліни; г) як засіб покарання за участь у страйках; д) як захід дискримінації за ознаками расової, соціальної та національної належності чи віросповідання [15]. Отже, така діяльність України свідчить про ефективну імплементацію міжнародних стандартів у забезпечення конституційної свободи особи на підприємництво.

Серед міжнародних регіональних актів-документів, що є міжнародними стандартами для регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні, слід назвати: 1) Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 р.; 2) Договір про Європейський Союз та ін.

Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. гарантує кожній особі основоположні свободи, включаючи свободу підприємництва. У Конвенції забороняється рабство і примусова праця. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю [16].

В основу регулювання свободи підприємницької діяльності покладено ст. 43 Договору про заснування Європейського Союзу, яка забороняє обмеження свободи провадження підприємницької діяльності громадянами однієї держави-члена на території іншої держави-члена [17].

Висновки. Підсумовуючи, пропонуємо такі висновки та рекомендації.

Міжнародне правове регулювання конституційної свободи особи на підприємництво в Україні – це діяльність міжнародних і державних організацій щодо втілення принципів і норм міжнародних стандартів (договорів, резолюцій, політичних домовленостей, звичаїв, інших універсальних і регіональних актів-документів) у національну юридичну практику з метою забезпечення національного правопорядку у сфері підприємництва.

Ознаками міжнародного правового регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні є: а) правила міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій, політичних домовленостей, міжнародних звичаїв інших актів-документів (міжнародних стандартів); б) їх універсальний і регіональний характер; в) поведінка людей, у яку держава не втручається; г) діяльність міжнародних і державних організацій щодо втілення принципів і норм міжнародних стандартів у національну юридичну практику; г) забезпечення національного правопорядку у сфері підприємництва за міжнародними стандартами.

Наведені в тексті рекомендації сприятимуть удосконаленню реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні.

Список використаних джерел:

1. Международное право : учебник / отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов. Москва : Междунар. отношения, 1998. 624 с.
2. Олійник А.Ю. Конституційні свободи людини і громадянина та їх забезпечення в Україні : монографія. Київ : КНУТД; Дніпро : ДДУВС, 2018. 371 с.
3. Статут ООН. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
4. Сироїд Т.Л. Міжнародний біль про права людини: етапи створення та розвитку. *Міжнародні стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства*: матеріали круглого столу (м. Дніпропетровськ, 10 груд. 2012 р.) / уклад. Л.А. Філяніна. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 12–16.
5. Перепьолкін С.М. Загальна декларація прав людини: 1948–2012 рр. *Міжнародні стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства*: матеріали круглого столу (м. Дніпропетровськ, 10 груд. 2012 р.) / уклад. Л.А. Філяніна. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 58–59.
6. Баймуратов М.О. Міжнародне право. Харків : Одіссей, 2001. 672 с.
7. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; «Ліра», 2015. 372 с.
8. Камінська Н.В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія. Київ, 2012. 413 с.
9. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. 448 с.
10. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
11. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Права людини в Україні. *Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. Київ, 1998. Вип. 21. С. 31–36.
12. Международные акты о правах человека. Сборник документов. Москва : Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. 784 с.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
15. Конвенція про скасування примусової праці № 105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/993_013.
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
17. Договір про Європейський Союз. URL: http://lib.pu.if.ua/files/europa/06_consult_uk.pdf.

